

природоохоронних товариств і т.д.; проведення незалежних наукових комплексних екологічних експертиз з метою складання екологічного прогнозу та виготовлення рекомендації локального масштабу (в усіх регіонах силами місцевих екологів); збільшення витрат на охорону природи та прискорення темпів будівництва природоохоронних об'єктів, обладнання; заборона будь-яких відхилень від проектів, на шкоду навколишньому середовищу, суворе дотримання рекомендацій ОВНС; негайне створення економічних стимулів для проведення екологічних заходів, як це вже ефективно практикується в США, Німеччині, Японії (заохочення комплексного використання сировини, відходів, вторинної сировини, переходи на маловідходні і безвідходні технології); облік громадської думки при вирішенні питань будівництва промислових, енергетичних, військових об'єктів і т.п. ; активізація правоохоронних та природоохоронних органів, захист і підвищення прав останніх, перегляд розмірів штрафів і характеру покарань за екологічні злочини відповідно до діючих на заході нормами (США, Німеччина); активна пропаганда передового екологічного досвіду в центральній та місцевій пресі, по телебаченню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добровольская О.П. Анализ проблем обеспечения экологической безопасности регионального развития в Украине / О.Добровольская // Вестник Таврического национального университета им. В.И.Вернадского – № 5. – 2012. – С. 17-29.
2. Матеріали Міністерства Екології та природних ресурсів України / [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.health.gov.ua/www.nsf/maindocs/homeeco_rus
3. Туниця Ю. Екологічна Конституція Землі: сутність і концептуальні засади / Ю.Туніця // Вісник Національної академії наук України. – 2005. – № 11. – С. 32-42.
4. Шевцов А. Майбутнє людства необхідно спланувати: глобальні загрози і довгострокова стратегія розвитку України / А.Шевцов // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1. – С. 187-193.
5. Экологическая обстановка в Украине: результаты исследования Института им.Горшенина / [Електронний ресурс] Режим доступу: http://institute.gorshenin.ua/researches/57_ekologicheskaya_obstanovka_v.html
6. Scott Leah. Eco-friendly behavior / Leah Scott // Southwest Tennessee Community College Journal – Spring 2012 – Volume 5 // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.tn.edu/clubs/source/spring2012V5I5.pdf>
7. Kalisz S., McPeck M. New trends of ecological education / Susan Kalisz, Mark A. McPeck. // The Americal Naturalis. – Volume 7 (June 2010) – p. 23-34.

Рецензент: д. б. н., проф. Чопик В. І.

УДК 378.1

Труфкіна М. В. (ІДГУ)

ДОСЛІДНИЦЬКА КУЛЬТУРА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

У статті надаються аргументи щодо важливості та актуальності формування «дослідницької культури» й представлено дефініцію цього поняття, обґрунтовується синтетичний характер зазначеного феномену. Також надається стислий аналіз феноменів «культура», «педагогічна культура» й «методологічна культура» та визначаються взаємозв'язки між ними. Розкривається сутність поняття «педагогічне безкультур'я».

Ключові слова: культура, дослідницька культура, педагогічна культура, методологічна культура, загальна культура.

В статтє обосновується важность и актуальность проблемы формирования «исследовательской культуры» и дается дефиниция этого понятия, обосновывается синтетический характер обозначенного феномена. Также подается краткий анализ феноменов «культуры», «педагогической культуры» и «методологической культуры» и определяются их взаимосвязи. Раскрывается суть понятия «педагогического бескультурья».

Ключевые слова: культура, исследовательская культура, педагогическая культура, методологическая культура, общая культура.

The article discloses the importance and urgency of research culture formation and defines it and grounds its synthetic character. The article also gives a brief analysis of the following phenomena: “culture”, “pedagogical culture” and “methodological culture” and some outlines of their interconnections. It discloses the essence of the “pedagogical vulgarity” phenomenon.

Key words: culture, research culture, pedagogical culture, methodological culture, general culture.

Актуальність проблеми. Побудова самостійної держави передбачає її становлення системи освіти, її розвиток та вдосконалення, що сьогодні є вкрай актуальним питанням. Важливим є її процес підготовки нового покоління науковців, здатних на вирішення нагальних проблем освіти і науки. Сьогодні освіта впевнено «крокує шляхом» демократизації, гуманізації, інформатизації, диференціації, педагогізації технічних засобів, що є позитивною тенденцією у розвитку освітянської системи України.

Слід зазначити, що найбільш детально завдання, які ставить держава перед освітою та наукою, шляхи реформування, а також принципи реалізації завдань розкриті у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»). У Програмі йдеться про те, що головними шляхами реформування освіти і науки є: підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня, органічна інтеграція освіти і науки, активне використання наукового потенціалу вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ, організація комплексних наукових досліджень з проблем вищої освіти, а також інтеграція академічної, вузівської та галузевої науки, організація та проведення у всіх навчальних закладах наукової діяльності. У Програмі чітко окреслюються принципи її реалізації, які включають пріоритетність освіти, демократизацію, гуманізацію, гуманітаризацію, національну спрямованість, безперервність, багатоукладність та варіантність освіти. Програма також ставить низку завдань перед суспільством, одним з яких є підвищення освітнього і культурного рівня суспільства [1].

За зазначених умов важливого значення набуває формування таких якостей особистості, як креативність, творча активність, готовність до безперервної освіти та самоосвіти, здібності до виконання пошукової діяльності, уміння продукувати нові знання, яке є ключовим у розвитку та становленні науково-дослідницької роботи педагога.

Питання про підготовку до науково-дослідницької роботи майбутніх філологів та формування в них дослідницької культури є особливо актуальним, адже сьогодні вже не існує сфери людської діяльності, у структурі якої відсутній культурний компонент. Педагогічна діяльність наскрізь пронизана культурою у різних її проявах, наприклад, педагогічна, методична, дослідницька культура, які в свою чергу є складними динамічними утвореннями.

Проблеми професійної культури студентів та вчителів розглянуто у працях І.Білоусової, О.Бондаревської, М.Гриньової, І.Зязюна, О.Пехоти, В.Сластьоніна. Специфіка педагогічної творчості педагога розглянута в роботах В.Загвязинського, В.Кан-Калика, Н.Кічук, Л.Лузіної, М.Нікандрова та ін. Висвітленням наукової та методологічної

підготовки студентів займалися й займаються такі вчені, як В.Андрущенко, О.Бережнова, С.Гончаренко, В.Полонський, В.Семиченко, І.Усачова.

Метою нашої статті є аналіз поняття дослідницька культура майбутніх філологів, а саме розглянути його як компонент базової культури особистості, а також зв'язок із педагогічною та методологічною культурою.

Ключовим поняттям для нашого дослідження є феномен «культура». Вперше, як самостійну одиницю, це поняття було використане видатним німецьким юристом та істориком Самуелем Пуфендорфом по відношенню до людини, яка була вихована у суспільстві, протиставляючи її людині «природній», невихованій.

Загальна культура є складним утворенням, яке включає в себе такі підсистеми, як-от, наприклад: педагогічна культура, екологічна, економічна, корпоративна культура та ін., становлення будь-якої з них є неможливим без сформованої загальної культури особистості. Культура – це складне органічне поєднання різноманітних сфер діяльності людини, які в результаті синтезу й утворюють зазначений феномен.

Культура педагога проявляє себе у різнобічності, ерудованості, сформованості ціннісних орієнтацій, у високому рівні духовного розвитку особистості. У рамках нашого дослідження важливо приділити увагу такому явищу як «педагогічна культура», адже важливою її якістю є «наступництво». Як зазначає Б.Рассел «Справа людини виявляє себе у дітях, учнях» [2, с. 112]. Таким чином, педагог має бути культурно освіченою особистістю, як у рамках загальної культури, так і педагогічної, адже він, перш за все, є взірцем, прикладом для студентів, він мотивує їх на подальший розвиток власних якостей, спонукає до самоактуалізації та самореалізації, детермінує їх моделі поведінки. Вищезазначене положення підтверджує визначення, яке було сформульоване В.Ж.Келле та М.Я.Ковальзон: «Культура – виступає характеристикою людини і тільки людини, як міра і синтетична характеристика її духовного, морального, професійного розвитку» [3].

Вагомим для нашого дослідження є філософський підхід, прибічники якого стверджують, що основною ознакою, через яку виявляється суть культури, є спосіб людської діяльності – діяльнісний підхід.

Ряд авторів (А.Арнольдів, Н.Злобін, Л.Коган, В.Межуєв та ін.) розглядають культуру як процес творчої діяльності людини, де культура поєднує процес створення цінностей та його результат. Діяльність людей розглядається як системоутворюючий компонент культури, але слід підкреслити, що компонентом культури може бути лише творча діяльність. Даний підхід розмежовує творчу діяльність людини й природний процес творення.

Дати одне коректне визначення досліджуваному феномену не є можливим, адже він являє складне утворення людської діяльності, яке можна розглядати під різними нахилами, акцентуючи увагу на ті чи інші характеристики. У середині минулого століття вже існували спроби часткового аналізу існуючих визначень і формулювань даного явища, цілком якого було синтезувати одне всеоб'ємлюче, вичерпуюче визначення. В результаті вчені А.Кребер та К.Клакхон зібрали біля 180 різних дефініцій, які були зібрані у їх сумісній праці «Культура» (1952 р.) і дали наступне визначення: «Культура складається з паттернов поведінки і для поведінки, експліцитної та імпліцитної, що набуваються та передаються через символ, що конституює характерне досягнення людських груп, включаючи їх перетворення в артефактах; суттєве ядро культури складається з традиційних (т.т. історично створених та відібраних) ідей та притаманних їх символів; культурні системи можуть, з одного боку, розглядатися як продукти дій, з іншого – як обумовлюючі елементи майбутньої дії» [9, с. 181].

Отже, численні спроби дати всеоб'ємлюче визначення поняттю «культура» та різноманітність підходів до його дефініції ще раз доводить складність досліджуваного феномена, його багатогранність та багатоаспектність. Наведені вище дефініції не суперечать, а доповнюють одна одну, даючи повну та різнобічну характеристику культурі. Загальною рисою для усіх вищезгаданих концепцій є те, що вони у своєму дослідженні спираються на аналіз таких явищ, як «культура особистості та культура

всього суспільства» [4, с. 36], адже культура є суспільним явищем і не може існувати поза людиною. Це, перш за все пов'язане з тим, що людина є культуротворчим елементом, створюючи свою аксіологічну систему, свою картину світу, формуючи своє власне «Я», а по-друге, існує і зворотній вплив, де культура є важливим чинником у процесі формування особистості. Отже: «всі аспекти і рівні загальнолюдської культури відбиваються в індивідуальній свідомості, поведінці, діяльності відповідно до особливостей кожної особистості, і чим яскравіша її індивідуальність, тим більш своєрідною вона є як носій культури» [5, с. 53].

Аналітична робота, що була проведена нами в напрямку аналізу наукового фонду з розгляду феномена «культура», дозволяє констатувати, що у діяльнісній концепції щодо вивчення культури лежить діяльність людини, в особистісній – особистісні якості, а в аксіологічній концепції у центрі вивчення лежать цінності. Дуже слушним є зауваження Рябушко С.О., яка зазначає: «Умовно можна віднести аксіологічний підхід до об'єктивного рівня розгляду культури, особистісний – до суб'єктивного, а діяльнісний є тією ланкою, яка об'єднує перші два рівні аналізу» [6, с. 52].

У нашому дослідженні культура розглядається як процес створення цінностей, що пов'язаний з творчою діяльністю особистості, ціллю якого є самоактуалізація особистості, пошук власного «Я», у результаті якого людина цілеспрямовано проривається у новий простір, де особистість удосконалюється і зростає.

Проаналізувавши велику кількість визначень досліджуваного феномену, стає можливим виділити ті дефініції, які є найбільш значущими для нашої роботи:

- культура як реалізація творчого потенціалу особистості;
- культура як вид діяльності, в результаті якого людина отримує нові знання, новий досвід, які поступово трансформують культуру відповідно до вимог часу та суспільства;
- культура як акумульований досвід суспільства, сукупність норм та зразків;
- культура як «теоретико-методологічна основа частина наукових досліджень» [3, с. 225];
- культура як рівень духовного розвитку особистості, ступень засвоєння в суспільстві духовних цінностей;
- культура як процес створення людиною духовних та матеріальних цінностей.

Важливо зазначити, що у нашому дослідженні ми розкриваємо поняття «культура» лише у тих ракурсах, у яких вона розглядається як освіченість, моральність, вихованість, інтелігентність, ерудованість, кмітливність і т.п.

Зауважимо, що аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що питання дослідницької спрямованості педагогічної діяльності почали вивчати на початку ХХ століття такі вчені, як П.Блонський, В.Сухомлинський, С.Шацький та ін., які зазначали, що в щоденній педагогічній праці мають бути присутні елементи дослідження.

Педагогічна культура, так само як і культура у загальному її розумінні, є складним явищем і досі не має єдиного загальноприйнятого визначення, адже це складне та багатовимірне поняття. Вивченням питанням щодо формування педагогічної культури плідно займаються О.Бондаревська, В.Буряк, Ф.Гоноболін, Н.Кузьміна, І.Огороднікова та ін. Аналіз теоретичної спадщини видатного педагога В.Сухомлинського дає підстави стверджувати, що він виділяє творчий характер педагогічної праці, зауважує на прагненні педагога до творчої дослідницької діяльності з метою вивчення проблем, які присутні у педагогічній дійсності, та пошуку ефективних шляхів їх вирішення [7, с. 70-78].

Проаналізувавши науковий доробок В.Сухомлинського, ми бачимо, що він ґрунтовно дослідив професію вчителя, розглянув її особливості, сформулював умови ефективної роботи вчителя. Зазначимо, що вчений добре розумів, яке велике значення для освіти має вчитель високої педагогічної культури. Видатний український педагог, вчений визначив, що педагогічна культура – це складова загальної культури людини, становлення якої є неможливим без формування наукових і моральних знань та естетичних цінностей. Отже, Василь Олександрович визначає педагогічну культуру як

сукупність знань, цінностей, переконань, це глибоке знання методології науки, уміння використовувати передовий педагогічний досвід. Головними елементами цього явища він вважав: «глибоке знання матеріалу», «безпосереднє звернення вчителя до розуму і серця вихованців», «багатство методів вивчення дитини» тощо [7, с. 93-95].

Принагідно зазначимо, що паралельно з «педагогічною культурою» науковець увів термін «педагогічного безкультур'я». Під цим поняттям В.Сухомлинський розумів неспроможність педагога знайти адекватні, доцільні, психологічно обґрунтовані методи вирішення проблем, які були б враховували психологічний стан та особистісні якості дитини, а натомість вдається до примітивних засобів, як-от: табу, осуд, жорстка критика [7].

Ґрунтовною працею з вивчення педагогічної культури є робота В.Буряка «Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект», яка розкриває сутність і структуру даного поняття, а також автор аналізує сучасний стан педагогічної культури не тільки у межах навчального закладу, а й у рамках родини. Дослідник підкреслює, що лише вчитель здатен вирішити усі освітні завдання, які ставить держава перед суспільством, але педагог має розуміти особливості сучасного розвитку культури. Отже, за визначенням вченого педагогічна культура являє собою інтегративну характеристику педагогічного процесу, що включає в себе як діяльність людей з передачі накопиченого соціального досвіду, так і результати цієї діяльності, що закріплені у вигляді знань, умінь, навичок [8, с. 21].

Таким чином, педагогічна культура є важливим складником загальної та професійної культури як особистості, так і суспільства в цілому. Вона являє собою динамічне утворення, компонентами якого є знання, уміння, цінності загальної та професійної культури.

Не менш важливою для педагога є методологічна культура, що знаходе своє вираження в умінні практично використовувати накопичені знання для отримання та перетворення інформації як студентами, так і педагогом. Науково-теоретичні засади формування методологічної культури педагога стали предметом дослідження для О.Бережної, О.Бондаревської, В.Краєвського, І.Колеснікова та ін.

Наприклад, В.Краєвський, у загальному сенсі, визначає методологічну культуру як культуру мислення, що базується на методологічних знаннях, необхідною складовою якої є рефлексія, здатність до наукового обґрунтування, критичне мислення й творче використання концепцій, форм та методів пізнання, управління, конструювання.

Інший науковець, М.Петухов, стверджує що методологічна культура – це знання філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового і технологічного рівня; проектування та організація навчально-виховного процесу; розуміння, формулювання та творче рішення педагогічних задач; методологічна рефлексія.

Важливим для нашого дослідження є визначення Р.Царьової, яка розглядає методологічну культуру у якості одного із структурних утворюючих факторів розвитку студента як дослідника.

Проведений нами аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що провідним компонентом зазначеного феномену є методологічна рефлексія, а також важливим є уміння формулювати та творчо вирішувати поставлені педагогічні завдання.

Таким чином, спираючись на вищезазначені визначення педагогічної та методологічної культур, стає за можливе виділити ті складові, які увібрала в себе дослідницька культура, які представлені у таблиці. Отже, ми ще раз довели, що феномен «дослідницької культури» є складним динамічним явищем, яке не може існувати ізольовано від інших різновидів загальної або базової культури та знаходиться з ними у тісному взаємозв'язку.

Питання самоосвіти та становлення дослідницької культури вивчалися досить детально вченими-педагогами, як-от: Ю.Бабанським, Б.Гершунським, В.Загвязинським, Т.Клімовою, Н.Кузьміною, О.Мороз, В.Семиченко В.Сластьоніним, В.Сухомлинським, В.Тушевою, К.Ушинським, А.Шиховою.

Висновки. Таким чином, на основі проведеної нами аналітичної роботи, дається за можливе дати наступне визначення дослідницькій культурі майбутніх філологів – це синтетичне динамічне утворення загальної культури особистості, що характеризується активною позицією фахівця та його готовністю до вирішення особистісних та професійних домагань засобами наукового пізнання та наукового дослідження.

Отже, дослідницька культура є складним синтетичним утворенням, що включає в себе як елементи педагогічної, так і методологічної культури і є складовою базової культури особистості.

Спираючись на науковий доробок фахівців та результати аналізу педагогічної практики, видається за можливе стверджувати, що на сучасному етапі розвитку суспільства, культури і освіти, розвиток дослідницької культури майбутніх філологів є важливою складовою як їх особистісного, так і професійного становлення.

Перспективи подальшого наукового пошуку ми вбачаємо у більш ґрунтовному та широкому аналізі взаємозв'язків дослідницької культури з іншими проявами культури, а також у окресленні методики формування дослідницької культури майбутніх філологів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) // Освіта. 1993. – №44–46. – 62 с.
2. Бертран Рассел. Человеческое познание, его сфера и границы. Киев: Ника-Центр, 1997. – 560 с.
3. Келле В. Ж., Ковальзон М. Я. Теория и история / В.Ж.Келле, М.Я.Ковальзон. – М., 1981. – 310 с.
4. Маркарян Е. С. Теория культуры и современная наука. – М.: Мысль, 1983. – 284 с.
5. Каган М. С. Философия культуры. Становление и развитие. – СПб.: Издательство “Лань”, 1998. – 448 с.
6. Рябушко С. О. Формування культури педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови: Дис. ...канд.пед.наук: 13.00.04 / Ізмаїльський державний педагогічний інститут. – Ізмаїл, 1999. – 173 с.
7. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы [Текст] / В.А.Сухомлинский. – 2-е изд. – М., 1982. – 188 с.
8. Буряк В. К. Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект. – К.: Деміург, 2005. – 228 с.
9. Kroeber A. L. and Kluckhohn C. Culture: a Critical Review of Concepts and Difinitions // Papers reabody Mus., 1952.

Рецензент: д. пед. н., проф. Кічук Н. В.